

אוניברסיטת בר-אילן

נכונות של תלמידים בעלי מוגבלות שכלית לפנות לעזרה בעקבות אלימות: הקשר בין סוג האלימות, רמת המצוקה והנכונות לפנות לעזרה

שלומית טמיר

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תשע"ז

רמת גן

תקציר

אלימות בבתי ספר היא תופעה שכיחה בעולם בכלל ובישראל בפרט, המאיימת על בטחונם של תלמידים ומורים ופוגעת בתהליך החינוכי (Yablon, 2010; ;בנבנישתי, חורי כסאברי ואסטור, 2005; ראמ"ה, 2016). בעוד שנושא האלימות במסגרת החינוך הרגיל זכה לתשומת לב מחקרית, רק מחקרים מועטים עוסקים באלימות המתרחשת במסגרות החינוך המיוחד (למשל: Bryen, Carey & Frantz, 2003; (Flynt & Morton, 2004; Reiter, Bryen, & Shachar, 2007) ופחות מכך באופן שבו מתמודדים תלמידים בחינוך המיוחד עם אלימות המופנית כלפיהם (יבלון, 2013, לוי, 2015). ככלל, פנייה לעזרה היא אחת מהדרכים שבהן יכול התלמיד להתמודד עם אלימות בבית הספר, אולם מחקרים קודמים מצביעים על מורכבותו של תהליך הפנייה לעזרה ובנחיצותם של הגורמים המסייעים, הן בעידוד לפנות לעזרה והן במתן עזרה בפועל (גלטנר, 2009, גילת, 2011, גילת ושגיא, 2007; Yablon, 2010). המחקר הנוכחי התמקד בתלמידים עם מוגבלות שכלית הלומדים במסגרות של החינוך המיוחד. מטרת המחקר היתה לבחון את דפוסי ההתמודדות של תלמידים אלה עם סוגים שונים של אלימות (פיזית, מילולית וחברתית) ונכונותם לפנות לעזרה. נציין כי מחקרים קודמים שנערכו בקרב תלמידים בחינוך הרגיל מצביעים על שיעור נמוך של תלמידים הפונים לעזרה (Newman, 2000; Oliver & Candappa, 2007; Raviv et al, 2009; Tishby et al, 2001; Williams & Cornell, 2006). שפנייה לעזרה עשויה לסייע לתלמיד. כמו כן עולה מהמחקרים, כי הפונים לעזרה מעדיפים בשלב הראשון להתמודד עם הבעיה בכוחות עצמם (Crick & Dodge, 1996). לאחר מכן הם פונים לקבוצת השווים (Newman, 2000), להורים (יבלון, 2003) ורק לבסוף לעזרה פורמאלית (Boldero & Fallon, 1995; גילת, 2011; גלרנטר, 2009). לצורך בחינת הנכונות לפנות לעזרה נעשה שימוש במספר שאלונים (למשל: גלרנטר, 2009; Cornell & Sheras 2003), שאלון סוציודמוגרפי ושאלון תפקוד. העברת השאלונים נעשתה לאחר קבלת כל האישורים הנדרשים מהמדען הראשי במשרד החינוך וכתב הסכמה חתום מטעם ההורים ובתיאום עם המסגרות החינוכיות. כל שאלון הועבר בנפרד ובאופן אינדיווידואלי בתוך כתלי בית הספר. כל אחת מהשאלות הוקראה בקול והתלמיד התבקש לומר את התשובה. במחקר השתתפו 107 תלמידים בעלי מוגבלות שכלית, מתוכם 54 בנים (50.5%) ו-53 בנות (49.5%). טווח הגילאים במדגם היה 9-21 שנים והגיל הממוצע 15.19.

ממצאי המחקר עולה כי קיימת שכיחות גבוהה מאוד של אלימות בחינוך המיוחד וכי כמעט כל תלמיד שני נפל קורבן לאלימות בבית הספר. 76% מהילדים דיווחו שנתקלו לפחות בסוג אלימות אחד. עוד עולה, כי מרבית הילדים (80%) שנחשפו לאלימות על כל סוגיה פנו לעזרה. בבחינת הקשר שבין סוג האלימות והפנייה לעזרה נמצא, כי יותר תלמידים פנו לעזרה לאחר שנתקלו באלימות מילולית (83%) בהשוואה לאלימות פיזית (81%) וחברתית (78%). בנוסף לכך, נבדק הקשר בין חומרת האלימות ובין הנכונות לפנות לעזרה. מהספרות המחקרית עולה כי חומרת האלימות נתפסת כגורם משמעותי בשיקוליו של התלמיד לפנות לעזרה (Newman & Murray, 2005; ווגו גפן, 2003 וכי פנייה לעזרה מואצת כאשר האלימות מתרחשת לעיתים קרובות, כאשר התלמיד חש איום קיומי (יבלון, 2008) וכאשר הגורם המאיים הוא גדול וחזק יותר מהקורבן (Newman & Murray, 2005; Unnever & Cornell, 2004). ביחס לחומרת האלימות, נמצא במחקר הנוכחי מתאם חיובי מובהק בין חומרת האלימות ובין הפנייה לבקשת עזרה רק במקרים של אלימות חברתית. מידת הנכונות לפנות לעזרה ביחס לגיל ומגדר נבחנה אף היא. יצוין כי בקרב תלמידים בעלי התפתחות תקינה נמצא בספרות המחקר באופן עקבי, כי ככל שהילד מתבגר, פוחתת הנכונות לפנות לעזרה וכן שבנות פונות לעזרה יותר מבנים (יבלון, 2003; Hunter & Hunter, Boyle, & Warden, 2004; Yablou, 2010; Kochenderfer-Ladd & Skinner, 2002; Newman, Murray, & Boyle, 2004; Lussier, 2001). בשונה מהספרות ובדומה למחקרים מהשנים האחרונות שנערכו בבתי ספר של החינוך המיוחד (לוי, 2015, יבלון, 2013). במחקר הנוכחי לא נמצאו הבדלים בין בנים ובנות וקבוצות הגיל השונות בנכונות לפנות לעזרה בכל אחד מסוגי האלימות השונים. ממצא מעניין נוסף שנבחן במחקר הנוכחי נוגע לדמות שאליה פונים התלמידים לעזרה. מהממצאים עולה כי התלמידים העדיפו תחילה לפנות למחנך הכיתה, אחר כך לאדם אחר (הורה, אח, תלמיד אחר ועוד), מורה אחר, סייעת ולבסוף ליועצת בית הספר.

מסיכום ממצאי המחקר עולה כי מבחינה תיאורטית, תרומתם של הגורמים: סוג האלימות וחומרת האלימות, עשויה להצביע על מידת הנכונות לפנייה לעזרה בקרב תלמידים עם מוגבלות שכלית. מבחינה יישומית עולה, כי כדי לבחון ולעמוד על היקפה של תופעת האלימות בקרב תלמידים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, יש מקום לנטר את תופעת האלימות בהיקף רחב יותר, כפי שנעשה לגבי החינוך הרגיל.